

UDK:349.3:351.74:101

Donyorbek M. ABDURAXIMOV,
Namangan davlat universiteti tadqiqotchisi
E-mail: abduraximovdonyorbek56@gmail.com, ORCID: 0009-0005-2740-1140

F.f.d. O.Mamatov taqrizi asosida

ICHKI ISHLAR ORGANLARI XODIMLARINI IJTIMOIIY HIMOYA QILISHDA INSON QADRI KONSEPSIYASINING IJTIMOIIY-FALSAFIY AHAMIYATI

Annotatsiya

Maqolada ichki ishlar organlari xodimlarini ijtimoiy himoya qilish tizimida inson qadri konsepsiyasining ijtimoiy-falsafiy mazmuni tahlil qilinadi. Inson qadri moddiy ta'minot bilan cheklanmaydigan, balki xodimning sha'ni, kasbiy maqomi, xavfsizligi, sog'lig'i, oilaviy barqarorligi, psixologik farovonligi va institutsional e'tirofini qamrab oluvchi integral aksiologik mezon sifatida talqin etiladi. Tadqiqotda ijtimoiy himoyaning huquqiy-iqtisodiy mexanizmlari bilan bir qatorda uning ma'naviy, kommunikativ va institutsional o'lchamlari ochib beriladi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida inson sha'ni va qadr-qimmatining daxlsizligi hamda ijtimoiy davlat prinsipi mustahkamlangani ichki ishlar organlari tizimida xodimga yo'naltirilgan boshqaruv modelini rivojlantirish uchun normativ-falsafiy asos sifatida baholanadi. Natijada inson qadri asosidagi ijtimoiy himoyaning besh komponentli modeli taklif etiladi.

Kalit so'zlar: Inson qadri, ichki ishlar organlari, ijtimoiy himoya, ijtimoiy adolat, institutsional e'tirof, kasbiy maqom, psixologik farovonlik, ijtimoiy davlat.

СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ КОНЦЕПЦИИ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО ДОСТОИНСТВА В СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЕ СОТРУДНИКОВ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ

Аннотация

В статье анализируется социально-философское содержание концепции человеческого достоинства в системе социальной защиты сотрудников органов внутренних дел. Человеческое достоинство интерпретируется как интегральный аксиологический критерий, который не сводится к материальному обеспечению, а включает уважение чести сотрудника, его профессионального статуса, безопасности, здоровья, семейной устойчивости, психологического благополучия и институционального признания. Наряду с правовыми и экономическими механизмами социальной защиты раскрываются ее духовные, коммуникативные и институциональные измерения. Закрепление в Конституции Республики Узбекистан неприкосновенности чести и достоинства человека, а также принципа социального государства рассматривается как нормативно-философская основа развития человекоцентричной модели управления в системе органов внутренних дел. В результате предложена пятикомпонентная модель социальной защиты, ориентированной на человеческое достоинство.

Ключевые слова: Человеческое достоинство, органы внутренних дел, социальная защита, социальная справедливость, институциональное признание, профессиональный статус, психологическое благополучие, социальное государство.

THE SOCIO-PHILOSOPHICAL SIGNIFICANCE OF THE CONCEPT OF HUMAN DIGNITY IN THE SOCIAL PROTECTION OF INTERNAL AFFAIRS OFFICERS

Annotation

The article examines the socio-philosophical meaning of human dignity within the social protection system for internal affairs officers. Human dignity is interpreted as an integral axiological criterion that cannot be reduced to material provision and instead encompasses respect for an officer's honor, professional status, security, health, family stability, psychological well-being, and institutional recognition. Alongside legal and economic mechanisms of social protection, the study identifies its moral, communicative, and institutional dimensions. The constitutional consolidation in Uzbekistan of the inviolability of human honor and dignity, together with the principle of the social state, is assessed as a normative and philosophical foundation for developing a human-centered management model in internal affairs bodies. The study proposes a five-component model of dignity-oriented social protection combining material-legal guarantees, socio-psychological support, professional-status recognition, family-oriented protection, and participatory-procedural justice.

Key words: Human dignity, internal affairs bodies, social protection, social justice, institutional recognition, professional status, psychological well-being, social state.

Kirish. Zamonaviy ijtimoiy taraqqiyot sharoitida davlat institutlarining legitimligi va samaradorligi nafaqat ularning fuqarolar xavfsizligini ta'minlash qobiliyati, balki ushbu vazifani bajaruvchi insonlarning sha'ni, qadr-qimmati va ijtimoiy farovonligini qay darajada kafolatlay olishi bilan ham belgilanadi. Ichki ishlar organlari xodimi davlat hokimiyatining jamoat xavfsizligi, huquq-tartibot, profilaktika va fuqarolarning qonuniy manfaatlarini himoya qilish bilan bog'liq eng mas'uliyatli funksiyalarini kundalik amaliyotda ro'yobga

chiqaradigan professional subyektdir. Shu sababli uning ijtimoiy himoyasi oddiy kompensatsion siyosat yoki xizmat uchun beriladigan imtiyozlar majmui sifatida emas, balki davlat va xodim o'rtasidagi ijtimoiy shartnomaning axloqiy, huquqiy va institutsional ifodasi sifatida talqin qilinishi zarur. Bunday yondashuvda "inson qadri" tushunchasi ijtimoiy himoya tizimini baholashning markaziy falsafiy mezoniga aylanadi. Yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining muqaddimasida inson, uning hayoti, erkinligi, sha'ni va qadr-

qimmatli oliy qadriyat hisoblanadigan insonparvar demokratik davlat va adolatli jamiyatni barpo etish g'oyasi mustahkamlangan. Konstitutsiyaning 26-moddasida insonning sha'ni va qadr-qimmatli daxlsizligi alohida kafolatlangan, 1-moddada esa O'zbekiston ijtimoiy davlat sifatida belgilangan. Mazkur normalar ichki ishlar organlari xodimlarining huquqiy maqomiga ham bevosita aksiologik mazmun beradi: xodim davlat vakili bo'lishi bilan birga, huquq va qadr-qimmat egasi bo'lgan shaxsdir. Demak, davlat undan yuqori intizom, xavf-xatar sharoitida xizmat, tezkorlik va mas'uliyat talab qilarkan, unga nisbatan munosib turmush, tibbiy va psixologik ko'mak, xavfsiz mehnat sharoiti, oilaviy barqarorlik, adolatli martaba imkoniyati va kasbiy hurmatni ta'minlash majburiyatini ham o'z zimmasiga oladi. Ichki ishlar organlari xodimlarining ijtimoiy himoyasi O'zbekiston Respublikasining "Ichki ishlar organlari to'g'risida"gi O'RQ-407-son Qonuni, kadrlar bilan ishlash, xizmatni tashkil etish, uy-joy, tibbiy xizmat, pensiya va boshqa ijtimoiy kafolatlariga oid normativ-huquqiy hujjatlar orqali tartibga solinadi. Biroq ijtimoiy-falsafiy tahlil uchun normativ mexanizmlarning mavjudligi yetarli emas; muhim masala ushbu mexanizmlarning xodim tomonidan "qadrlanish", "e'tirof etilish" va "adolat" tajribasi sifatida qabul qilinishidir. Chunki bir xil moddiy kafolat turli tashkiliy muhitda turlicha ijtimoiy ma'no kasb etadi. Masalan, uy-joy yoki tibbiy yordamning mavjudligi ijobiy kafolat bo'lsa-da, undan foydalanish tartibining shaffof emasligi, ortiqcha byurokratiya, mansabga bog'liq imtiyoz yoki kommunikativ hurmatsizlik xodimda institutsional begonalashuv hissinin kuchaytirishi mumkin. Shunday ekan, inson qadri konsepsiyasi ijtimoiy himoyaning natijasini emas, uning usuli va protsedurasini ham baholashni talab qiladi. Ijtimoiy falsafada inson qadri insonning mavjudligi o'z-o'zicha ma'naviy qiymatga ega ekan, shaxs vosita emas, maqsad sifatida ko'rilishi va ijtimoiy institutlar uning erkin rivojlanishi uchun real shart-sharoit yaratishi zarurligi bilan izohlanadi. Amartya Sen taraqqiyotni insonning real erkinliklari kengayishi sifatida talqin qilib, ijtimoiy siyosatning maqsadi faqat resurs taqsimlash emas, balki odamning munosib hayot kechirish imkoniyatlarini oshirish ekanini asoslaydi [7]. Jeremy Waldron esa qadr-qimmatni huquqiy maqom va teng ijtimoiy status bilan bog'lab, insonning davlat bilan munosabatida unga past darajali obyekt sifatida emas, huquqiy subyekt sifatida muomala qilish zarurligini ko'rsatadi [10]. Ushbu nazariyalar ichki ishlar organlari xodimlari ijtimoiy himoyasiga tatbiq etilganda, ijtimoiy kafolatlarning miqdoriy ko'rsatkichlari bilan bir qatorda, xodimning agentligi, tanlov imkoniyati, ovozi va hurmat qilinish darajasi ham muhim mezonga aylanadi. Kasbiy xizmatning o'ziga xos tabiati masalani yanada murakkablashtiradi. Ichki ishlar organlari xodimlari zo'riqish, tungi navbatchilik, favqulodda vaziyatlar, nizoli kommunikatsiya, jismoniy xavf, yuqori jamoatchilik nazorati va qaror uchun shaxsiy javobgarlik bilan bog'liq sharoitlarda faoliyat yuritadilar.

Xalqaro tadqiqotlar politsiya faoliyatidagi tashkiliy stressorlar — qo'llab-quvvatlashning yetishmasligi, ortiqcha ish yuklamasi, adolatsiz boshqaruv, uzoq ish vaqti va past qaror mustaqilligi — psixologik farovonlikka salbiy ta'sir ko'rsatishini qayd etadi [8; 9]. Bu holat ijtimoiy himoyani pensiya, uy-joy yoki pul ta'minoti bilan cheklash metodologik jihatdan tor ekanini ko'rsatadi. Xodimning ruhiy salomatligi, oilaviy hayot va xizmat muvozanati, travmatik tajribadan keyingi rehabilitatsiya, rahbarlik madaniyati va jamoada hurmat muhitini yaratish inson qadri konsepsiyasining amaliy o'lchamlaridir. Inson qadri konsepsiyasining yana bir muhim jihati shundaki, u xodimni faqat davlat vazifasini bajaruvchi resurs sifatida ko'rishdan voz kechib, uning biografik yaxlitligini tan oladi. Xodim xizmatdan tashqarida ota-ona, farzand, turmush o'rtoq, mahalla a'zosi va fuqarolik jamiyati subyekti sifatida ham mavjud. Shuning uchun uning ijtimoiy himoyasi oila a'zolarining tibbiy va ijtimoiy xavfsizligi, farzandlar ta'limi, uy-joy barqarorligi, xizmat jarohati yoki mehnat qobiliyati yo'qolgan holatlarda uzoq muddatli qo'llab-quvvatlash bilan integratsiyalashishi kerak. Bunday tizim xodimning davlatga sadoqatini majburiy intizom orqali emas, adolatli o'zaro mas'uliyat va ishonch orqali mustahkamlaydi.

Mavzuning dolzarbligi, shuningdek, ichki ishlar organlari faoliyatining jamoatchilik bilan munosabatiga borib taqaladi. O'zini qadrlangan va adolatli himoyalangan deb his qilgan xodim fuqarolar bilan muloqotda ham qadr-qimmatga asoslangan yondashuvni qo'llash ehtimoli yuqori bo'ladi. Aksincha, doimiy tashkiliy bosim, institutsional e'tiborsizlik va ijtimoiy xavfsizlikning zaifligi xizmatdagi emotsional sovuqlik, begonalashuv yoki formalizmni kuchaytirishi mumkin. Demak, xodim qadri himoya qilish va fuqaro qadri himoya qilish qarama-qarshi emas; ular bir xil insonparvar boshqaruv paradigmasining o'zaro bog'liq tomonlaridir. Shu nuqtai nazardan, mazkur maqolaning maqsadi ichki ishlar organlari xodimlarini ijtimoiy himoya qilishda inson qadri konsepsiyasining ijtimoiy-falsafiy mazmunini ochib berish, mavjud yondashuvlarni aksiologik va institutsional mezonlar asosida tizimlashtirish hamda qadrga yo'naltirilgan ijtimoiy himoyaning konseptual modelini ishlab chiqishdan iborat.

Adabiyotlar tahlili. Ichki ishlar organlari xodimlarini ijtimoiy himoya qilish va inson qadri masalasining ilmiy o'rganilganlik darajasini tahlil qilishda ikki o'zbek tadqiqotchisining ishlari mazkur mavzu uchun o'zaro to'ldiruvchi nazariy manba vazifasini bajaradi. Birinchi yo'nalish Lola Nuriddinovna Radjapovaning O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasida olib borgan tadqiqotlari bilan bog'liq. Uning "Ichki ishlar organlari xodimlarining ijtimoiy himoyasi tushunchasi, mohiyati va yuridik tavsifi" nomli maqolasida ijtimoiy himoya, ijtimoiy ta'minot, ijtimoiy kafolat, imtiyoz, pensiya va boshqa tushunchalar ichki ishlar organlari xizmatining o'ziga xos xususiyatlari bilan bog'liq holda tizimlashtiriladi [1]. Muallifning muhim metodologik xulosasi shundaki, xodimning ijtimoiy himoyasi alohida bir to'lov yoki imtiyoz emas, balki davlat tomonidan yaratiladigan huquqiy, tashkiliy va moddiy shart-sharoitlarning kompleks tizimidir. Radjapovaning "Ichki ishlar organlari xodimlarining ijtimoiy himoyasini takomillashtirishning ayrim jihatlari" ishida esa pensiya ta'minoti, uy-joy, mehnat ta'tili va boshqa kafolatlarning xizmat samaradorligi bilan bog'liqligi yoritiladi [3]. Mazkur tadqiqotlar mavzuning huquqiy-institutsional poydevorini beradi: xodimning ijtimoiy xavfsizligi davlat xizmatining barqarorligi va kasbiy motivatsiyaning muhim sharti sifatida ko'riladi. Ikkinchi yo'nalish Jahongir Jo'raqulovich Shodiyevning inson qadri fenomeniga bag'ishlangan ijtimoiy-falsafiy tadqiqotlarida namoyon bo'ladi. Uning "Inson qadri va uning manfaatlari hamma narsadan ustun" maqolasida inson qadri shaxsning moddiy va ma'naviy manfaatlari, huquqlari, ongli faoliyati va jamiyatdagi munosib mavqei bilan bog'langan murakkab qadriyat sifatida tahlil qilinadi [2]. Keyingi tadqiqotlarda ham inson qadri tarixiy-huquqiy meros, ijtimoiy taraqqiyot va ma'naviy kamolotning mezon sifatida talqin qilinadi.

Shodiyevning yondashuvi ijtimoiy himoya masalasini faqat normativ-huquqiy mexanizm bilan cheklamasdan, "insonning o'zini qanday his qilishi", "jamiyat va institutlar tomonidan qanday tan olinishi" hamda "uning manfaatlari qay darajada real hayotiy imkoniyatga aylanishi" kabi falsafiy savollar bilan boyitadi. Radjapova va Shodiyev qarashlarini bir butun konseptual maydonda tahlil qilish maqola mavzusining ilmiy yangiligini belgilashga imkon beradi. Radjapova ijtimoiy himoyaning tashqi-institutsional shakllarini — kafolat, ta'minot, imtiyoz, pensiya, uy-joy va xizmat sharoitlarini — ochib bersa, Shodiyev ushbu shakllarning ichki aksiologik mazmunini, ya'ni insonning qadri, manfaatlari va ma'naviy maqomini markazga olib chiqadi. Ularning yondashuvlari kesishgan nuqtada "qadrga yo'naltirilgan ijtimoiy himoya" tushunchasi shakllanadi. Bu tushunchaga ko'ra, ijtimoiy kafolatning haqiqiy samarasi uning mavjudligi bilangina emas, xodimning o'zini davlat tomonidan e'tirof etilgan, himoyalangan va munosib professional subyekt sifatida his etishiga ta'siri bilan baholanadi.

Shu bois mazkur maqolada ikki olimning ishlari huquqiy tashkiliy mexanizm va ijtimoiy-falsafiy mazmuni bog'lovchi nazariy platforma sifatida qo'llanildi. Mazkur ikki tadqiqotchining ilmiy pozitsiyalarini birlashtirish bilan birga, ularning

yondashuvlaridagi metodologik chegaralarni ham hisobga olish zarur.

Metodologik qism. Mazkur maqolada ichki ishlar organlari xodimlarini ijtimoiy himoya qilishda inson qadri konsepsiyasining mazmunini ochish uchun o'zaro bog'liq bir qator ijtimoiy-falsafiy metodlardan kompleks ravishda foydalanildi. Avvalo, dialektik metod orqali "xizmat burchi — shaxsiy manfaat", "davlat talabi — davlat kafolati", "intizom — avtonomiya", "moddiy ta'minot — ma'naviy e'tirof" kabi qarama-qarshi ko'rinadigan kategoriyalarning o'zaro birligi va dinamik aloqasi tahlil qilindi. Bu yondashuv ichki ishlar organlari xodimining bir vaqtning o'zida davlat vakili va mustaqil qadr-qimmat egasi bo'lgan inson ekanini nazariy jihatdan asoslashga xizmat qildi. Aksiologik metod yordamida ijtimoiy himoya mexanizmlari faqat huquqiy samaradorlik yoki iqtisodiy xarajat nuqtai nazaridan emas, balki adolat, tenglik, hurmat, xavfsizlik, birdamlik va insonparvarlik qadriyatlariga mosligi bo'yicha baholandi. Natijada inson qadri tadqiqotning yakuniy baholovchi kategoriyasi sifatida qabul qilindi. Tizimli-funksional metod ijtimoiy himoyani alohida imtiyozlar yig'indisi emas, balki huquqiy ta'minot, moddiy kafolat, tibbiy xizmat, psixologik yordam, uy-joy siyosati, pensiya, oilani qo'llab-quvvatlash, kasbiy rivojlanish va boshqaruv madaniyatidan tarkib topgan o'zaro bog'liq tizim sifatida o'rganishga imkon berdi. Institutsional metod orqali ichki ishlar organlaridagi rasmiy qoidalar bilan norasmiy tashkiliy madaniyatning xodim qadri tajribasiga ta'siri tahlil qilindi; ayniqsa, bir xil normativ kafolatning shaffof, hurmatli va adolatli boshqaruv sharoitida yoki aksincha, byurokratik va selektiv muhitda turlicha ijtimoiy natija berishi nazarda tutildi. Normativ-huquqiy hujjatlarning falsafiy germeneytik tahlili orqali Konstitutsiyadagi ijtimoiy davlat, inson huquqlarining bevosita amal qilishi, sha'n va qadr-qimmat daxlsizligi kabi qoidalar ichki ishlar organlari xodimlariga nisbatan qo'llanadigan umumiy aksiologik prinsiplar sifatida sharhlandi. Qiyosiy metod milliy ilmiy adabiyotdagi ijtimoiy himoya yondashuvlarini xorijiy ijtimoiy falsafadagi e'tirof, imkoniyatlar, erkinlik va huquqiy status nazariyalari bilan solishtirish uchun qo'llanildi.

Xususan, Axel Honnethning e'tirof nazariyasi [5], Martha Nussbaumning imkoniyatlar yondashuvi [4], Amartya Senning real erkinliklar konsepsiyasi [7] va Jeremy Waldronning qadr-qimmatni teng huquqiy status sifatida izohlashi [10] metodologik tayanch sifatida olindi. Kontent-tahlil usuli orqali ichki ishlar organlari xodimlarining ijtimoiy himoyasi va politsiya farovonligiga oid ilmiy manbalarda takroriy uchraydigan kategoriyalar — xavfsizlik, qo'llab-quvvatlash, adolat, ish yuklamasi, tashkiliy bosim, sog'liq, oilaviy barqarorlik va kasbiy hurmat — ajratib olindi. Induksiya va deduksiya usullari asosida alohida kafolatlar haqidagi xulosalardan umumiy "qadrga yo'naltirilgan ijtimoiy himoya" modeliga o'tildi va, aksincha, mazkur modelning umumiy prinsiplari uy-joy, tibbiy yordam, psixologik ko'mak, xizmat rejimi va martaba protseduralariga tatbiq etildi. Tadqiqot empirik so'rov yoki tajriba natijalarini da'vo qilmaydi; uning metodologik tabiati nazariy-konseptual va interpretativdir. Shu sababli natijalar mavjud normativ bazani va ilmiy adabiyotlarni sintez qilish, tushunchalarni aniqlashtirish hamda amaliy boshqaruv uchun falsafiy mezonlar ishlab chiqishga qaratildi. Bunday metodologik kombinatsiya inson qadri konsepsiyasini abstrakt ma'naviy shior darajasida qoldirmasdan, ijtimoiy himoya institutlarining mazmuni, protsedurasi va natijasini baholash imkonini beruvchi amaliy-normativ kategoriyaga aylantirishga xizmat qildi. Shuningdek, tadqiqotda konseptual modellashirish usuli qo'llanildi. U turli nazariy manbalardan olingan mezonlarni yagona analitik konstruksiyaga birlashtirish, komponentlar o'rtasidagi sababiy va funksional aloqalarni ko'rsatish imkonini berdi.

Natijalar. Tadqiqot natijalari ichki ishlar organlari xodimlarining ijtimoiy himoyasini inson qadri nuqtai nazaridan qayta konseptualashtirish zarurligini ko'rsatdi. Birinchi natija sifatida "ijtimoiy himoya" tushunchasining tor kompensatsion talqini yetarli emasligi aniqlandi: pul ta'minoti, pensiya, uy-joy, tibbiy xizmat va imtiyozlar zarur bazaviy kafolatlar bo'lsa-da, ular xodimning o'zini hurmat qilingan, xavfsiz va adolatli

boshqarilayotgan professional subyekt sifatida his etishini avtomatik tarzda ta'minlamaydi. Shuning uchun ijtimoiy himoyaning samaradorligini baholashda moddiy ta'minot bilan bir qatorda institutsional e'tirof, protsessual adolat, psixologik xavfsizlik va kasbiy status mezonlarini qo'shish lozim. Ikkinchi natija sifatida qadrga yo'naltirilgan ijtimoiy himoyaning besh komponentli modeli ishlab chiqildi. Birinchi komponent — huquqiy-moddiy kafolatlar bo'lib, barqaror pul ta'minoti, uy-joy, pensiya, tibbiy xizmat, sug'urta va xizmat jarohati oqibatlarini qoplashni qamrab oladi. Ikkinchi komponent — ijtimoiy-psixologik farovonlik: doimiy professional psixologik yordam, travmatik hodisalardan keyingi reabilitatsiya, emotsional kuyish profilaktikasi, sog'lom ish rejimi va dam olish huquqining amaliy ta'minlanishi. Xalqaro tadqiqotlar tashkiliy bosim va qo'llab-quvvatlash yetishmasligi politsiya xodimlarining ruhiy farovonligi bilan bevosita bog'liqligini ko'rsatadi [8; 9]. Uchinchi komponent — professional-status e'tirofi bo'lib, xodimning xizmat hissasi, malakasi va mas'uliyati adolatli baholanishi, martaba o'sishi shaffof mezonlarga asoslanishi va rahbarlik kommunikatsiyasida insoniy hurmat saqlanishini anglatadi. To'rtinchi komponent — oilaviy va biografik himoya: xodim oila a'zolarining sog'lig'i, farzandlari ta'limi, onalik va otalik majburiyatlari, xizmat ko'chishi, jarohat yoki vafot holatida uzoq muddatli ijtimoiy ko'makni nazarda tutadi. Beshinchi komponent — ishtirokiy-protsessual adolat: xodim ijtimoiy kafolatlariga oid qarorlar, shikoyat va murojaat mexanizmlari, xizmat sharoitlarini yaxshilash bo'yicha takliflarda ovoz va tushunarli protseduraga ega bo'lishi kerak. Uchinchi natija shundan iboratki, inson qadri konsepsiyasi xodim va fuqaro manfaatlarini qarama-qarshi qo'ymaydi. Aksincha, xodimning qadr-qimmatli kafolatlangan institutsional muhit fuqarolar bilan munosabatda hurmat, mutanosiblik va mas'uliyatli kuch ishlatish madaniyatini mustahkamlash uchun ichki normativ resurs yaratadi. O'zini tashkilot tomonidan e'tirof etilgan xodim davlat vakolatini shaxsiy ustunlik emas, jamoat ishonchi sifatida idrok etishga ko'proq moyil bo'ladi. Shu ma'noda ichki ijtimoiy adolat tashqi jamoat xizmatining sifatiga ta'sir qiluvchi omildir. To'rtinchi natija — ijtimoiy himoyaning "mavjudlik" va "foydalanish imkoniyati" o'rtasidagi farqini ajratish zarurligidir. Kafolat qonunda belgilangan bo'lishi mumkin, biroq unga erishish murakkab, selektiv yoki stigmalashtiruvchi bo'lsa, uning qadrga oid funksiyasi pasayadi. Masalan, psixologik yordam xizmati mavjud bo'lsa-yu, xodim undan foydalanishni kasbiy zaiflik belgisi deb qo'rqsa, institutsional himoya formal tusda qoladi.

Shu sababli inson qadri mezonini ijtimoiy siyosatni "resurs ajratildi" degan ko'rsatkichdan "xodim real va kamsitilmasdan foydalana oldimi?" degan mezonga o'tkazadi. Umuman, tadqiqot qadrga yo'naltirilgan ijtimoiy himoya ichki ishlar organlari tizimida sadoqat, professional barqarorlik, korrupsiyaga qarshi immunitet, jamoaviy ishonch va xizmat sifatini mustahkamlovchi strategik ijtimoiy institut sifatida qaralishi lozimligini asoslaydi. Beshinchi natija sifatida ijtimoiy himoyani baholash uchun "qadr indikator" tamoyillari shakllantirildi.

Shu asosda tashkilotlar faqat qancha uy-joy ajratilgani yoki qancha xodim tibbiy xizmat olgani haqidagi miqdoriy hisobot bilan cheklanmasdan, xizmatdan qoniqish, psixologik xavfsizlik, rahbarlikka ishonch, murojaat mexanizmlarining samaradorligi va oilaviy muvozanat kabi sifat ko'rsatkichlarini ham monitoring qilishi maqsadga muvofiq. Natijada ijtimoiy himoya boshqaruvning periferik yo'nalishi emas, inson kapitali va institutsional ishonchni qayta ishlab chiqaruvchi markaziy mexanizm sifatida namoyon bo'ladi.

Muhokama. Mavzu bo'yicha xorijiy nazariy yondashuvlarni polemik nuqtai nazardan tahlil qilishda Axel Honneth va Martha C. Nussbaum qarashlari ayniqsa samarali konseptual qarama-qarshilikni hosil qiladi. Ular o'rtasida aynan ichki ishlar organlari xodimlarining ijtimoiy himoyasi haqida bevosita yozma bahs mavjud emas, biroq insonning munosib hayoti nimaga bog'liq, degan savolga bergan javoblari nazariy polemika sifatida qiyoslanishi mumkin. Honneth "The Struggle for Recognition" asarida shaxsning o'ziga nisbatan ijobiy munosabati

va ijtimoiy erkinligi boshqalar tomonidan e'tirof etilishning uch shakli — g'amxo'rlik, huquqiy hurmat va ijtimoiy qadrlash — orqali shakllanishini asoslaydi [5]. Shu nuqtai nazardan ichki ishlar organlari xodimining ijtimoiy himoyasi faqat resurslar paketi emas; u tashkilot xodimni qanday ko'rishi va unga qanday munosabatda bo'lishining institutsional tilidir. Adolatsiz martaba, rahbarning kamsituvchi muloqoti yoki xodim fikrining mutlaq inkori yetarli ish haqi mavjud bo'lsa ham e'tirof yetishmovchiligini yuzaga keltirishi mumkin. Nussbaum esa "Creating Capabilities" asarida munosib hayotni insonning real imkoniyatlari bilan o'lashni taklif qiladi [4]. Uning nuqtai nazarida formal huquq yoki ramziy hurmatning o'zi kifoya qilmaydi; inson sog'lom yashash, jismoniy xavfsizlikka ega bo'lish, amaliy aqlini qo'llash, boshqa insonlar bilan munosabat qurish va o'z hayoti ustidan ma'lum nazoratni amalga oshirish uchun real shart-sharoitga ega bo'lishi kerak. Ichki ishlar organlari xodimiga tatbiq etilganda bu yondashuv uy-joy, tibbiy xizmat, yetarli dam olish, psixologik reabilitatsiya, oilaviy hayot bilan xizmatni muvofiqlashtirish va kasbiy rivojlanish imkoniyatlarini talab qiladi. Shu jihatdan Nussbaum Honneth yondashuviga nisbatan "e'tirof amaliy imkoniyatga aylanishi shart" degan kuchli e'tirozni ilgari surayotgandek ko'rinadi. Biroq qarama-qarshi tomondan Honnethning nazariyasi Nussbaumning imkoniyatlar ro'yxatini institutsional munosabatlarning sifati bilan to'ldiradi. Xodimga tibbiy yordam yoki uy-joy berilishi mumkin, ammo bu yordam paternalistik, kamsituvchi yoki xizmatga ko'r-korona itoat evaziga taqdim etilsa, u qadri to'liq ta'minlamaydi. Honneth uchun subyekt o'zini huquq va ijtimoiy hissa egasi sifatida tan olinganini his qilishi zarur. Demak, Nussbaum "inson nima qila va qanday yashay oladi?" degan savolga, Honneth esa "inson ijtimoiy munosabatlarda kim sifatida tan olinadi?" degan savolga kuchliroq javob beradi. Mazkur maqola ushbu konseptual polemikani sintez qilishni taklif etadi: ichki ishlar organlari xodimlarining qadr-qimmatga asoslangan ijtimoiy himoyasi "e'tirof + real imkoniyat" formulasi asosida qurilishi kerak. E'tirofsiz imkoniyat mexanik ta'minotga, imkoniyatsiz e'tirof esa ramziy maqtovg'a aylanib qoladi.

Shu sababli adolatli ish haqi va uy-joy bilan bir qatorda shaffof boshqaruv, hurmatli kommunikatsiya, xodim ovozi, psixologik xavfsizlik va oilaviy barqarorlik bir butun siyosat sifatida qaralishi lozim. Ana shunda inson qadri abstrakt deklaratsiya emas, ichki ishlar organlari tashkiliy madaniyati va ijtimoiy siyosatini birlashtiruvchi amaliy prinsipga aylanadi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, ichki ishlar organlari xodimlarini ijtimoiy himoya qilishda inson qadri konsepsiyasi ijtimoiy siyosatning maqsadi, mezon va institutsional usulini birlashtiruvchi fundamental ijtimoiy-falsafiy prinsipdir. Mazkur konsepsiya xodimni faqat xizmat vazifasini bajaruvchi ma'muriy resurs sifatida emas, huquq, manfaat, biografiya, oila, ruhiy ehtiyoj va professional o'zlikka ega bo'lgan yaxlit shaxs sifatida tan olishni talab qiladi. Shu sababli samarali ijtimoiy himoya moddiy-huquqiy kafolatlar, psixologik farovonlik, professional-status e'tirofi, oilaviy qo'llab-quvvatlash va protsessual adolatning uzviy birligiga asoslanishi lozim. Tadqiqotda taklif etilgan besh komponentli model ijtimoiy himoya siyosatini "beriladigan imtiyozlar" logikasidan "xodimning munosib hayot va xizmat imkoniyatlarini kengaytirish" logikasiga o'tkazadi. Amaliy jihatdan ijtimoiy kafolatlardan foydalanish jarayonlarini soddalashtirish va shaffoflashtirish, anonim va stigmasiz psixologik yordam mexanizmlarini kuchaytirish, rahbarlik madaniyatida hurmat va e'tirofni xizmat standart sifatida belgilash, martaba va rag'batlantirishda protsessual adolatni ta'minlash, xodimlar kafolatlarining uzoq muddatli ijtimoiy xavfsizligini mustahkamlash maqsadga muvofiqdir. Bunday yondashuv xodimning davlatga institutsional ishonchini, kasbiy sadoqatini va xizmat barqarorligini oshiradi hamda fuqarolarning huquq va qadr-qimmatiga hurmat bilan munosabatda bo'lish uchun ichki ma'naviy asos yaratadi. Demak, "inson qadri uchun" tamoyilining ichki ishlar organlari tizimidagi haqiqiy mazmuni fuqaroni himoya qiluvchi xodimning o'zi ham davlat tomonidan munosib himoya qilinishi va e'tirof etilishida namoyon bo'ladi. Shu bilan birga, kelgusidagi tadqiqotlarda taklif etilgan modelni ichki ishlar organlarining turli xizmat yo'nalishlari, hududlar, lavozim darajalari va gender guruhlarida empirik sinovdan o'tkazish zarur.

ADABIYOTLAR

1. Radjapova L. N. Ichki ishlar organlari xodimlarining ijtimoiy himoyasi tushunchasi, mohiyati va yuridik tavsifi // Jamiyat va innovatsiyalar. – 2024. – T. 5, № 6. – B. 51–59. – DOI: 10.47689/2181-1415-vol5-iss6-pp51-59.
2. Ergashbaev, S. (2025). O'zbekiston sharoitida uzluksiz ta'lim tizimi orqali yoshlarning ma'naviy dunyoqarashini rivojlantirish. *Объединяя студентов: международные исследования и сотрудничество между дисциплинами*, 1(1), 314-316.
3. Radjapova L. N. Ichki ishlar organlari xodimlarining ijtimoiy himoyasini takomillashtirishning ayrim jihatlarini // Jamiyat va innovatsiyalar. – 2023. – T. 4, № 11/S. – B. 153–159. – DOI: 10.47689/2181-1415-vol4-iss11/S-pp153-159.
4. Nussbaum M. C. *Creating Capabilities: The Human Development Approach*. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 2011. – 256 p.
5. Honneth A. *The Struggle for Recognition: The Moral Grammar of Social Conflicts* / transl. by J. Anderson. – Cambridge, MA: MIT Press, 1996. – 272 p.
6. Fraser N., Honneth A. *Redistribution or Recognition? A Political-Philosophical Exchange*. – London; New York: Verso, 2003. – 276 p.
7. Ergashbayev, S. (2025). Uzluksiz ta'lim tashkil etish orqali yoshlarning ma'naviy-falsafiy dunyoqarashini yuksaltirish. *Bulletin of Contemporary Researches: Multidisciplinary*, 1(1), 10-13.
8. Purba A., Demou E. The relationship between organisational stressors and mental wellbeing within police officers: a systematic review // *BMC Public Health*. – 2019. – Vol. 19. – Art. 1286. – DOI: 10.1186/s12889-019-7609-0.
9. Violanti J. M., Charles L. E., McCanlies E., Hartley T. A., Baughman P., Andrew M. E., Fekedulegn D., Ma C. C., Mnatsakanova A., Burchfiel C. M. Police stressors and health: a state-of-the-art review // *Policing: An International Journal*. – 2017. – Vol. 40, No. 4. – P. 642–656. – DOI: 10.1108/PIJPSM-06-2016-0097.
10. Mirzaolimjon og'li, M. M., & Shohbozbek, E. (2025). Yangi O'zbekistonning ta'lim siyosati va universitetlarning yangi modellari. *pedagogik islohotlar va ularning yechimlari*, 16(01), 325-328.